

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-351-7-83>

ІСТОРИЧНІ ПЕРІОДИ СТАНОВЛЕННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ В УКРАЇНІ

Даценко Людмила Євгенівна
*старший викладач кафедри фундаментальних
і галузевих юридичних наук
Кременчуцький національний університет
імені Михайла Остроградського
м. Кременчук, Україна*

Відомо, що з давніх часів для розслідування злочинів та встановлення особи правопорушника застосовувався певний арсенал криміналістичних знань, а також, як засіб доказування, судова експертиза. Та активного і системного використання ці знання набувають з середини – кінця XIX ст. Саме у цей період відбувається консолідація криміналістичних знань і виникає нова наука-криміналістика, до предмету якої відносяться: розробка і вдосконалення засобів кримінальної реєстрації та розшуку злочинців; розробка наукових методів дослідження речових доказів; розробка і систематизація прийомів і методів організації й планування розслідування злочинів, прийомів і методів виявлення, фіксації й використання доказів.

На сьогодні дуже складно уявити становлення криміналістичних експертиз в Україні та етапи розвитку криміналістики в цілому без дослідження історичних періодів формування криміналістичних експертиз. Досліджуючи феномен злочинності, дізнаєшся, що це складна діяльність пізнання, яка поєднує не тільки емпіричні дослідження, але й конкретні пізнання із різних галузей науки, техніки, мистецтва. Ця обставина зобов'язувала ще задовго до виникнення криміналістики і криміналістичних експертиз для розслідування злочинів запрошувати «фахівців», що розумілись на тій чи іншій справі, які допомагали з'ясувати обставини, що поставали в процесі розслідування, для подальшого встановлення істини у справі.

Розробка та систематизація засобів і методів збору доказів, організації і планування розслідування злочинів пов'язані з ім'ям

австрійця за походженням, викладача університету у Чернівцях Ганса Гросса. Саме його «Керівництво для судових слідчих, чинів жандармерії і поліції» (1892 рік) стало основою методики розкриття та розслідування ряду тяжких злочинів. Вперше введений ним у користування наприкінці XIX століття термін «криміналістика» (від лат. *crimen* – злочин) доповнив не менш популярні на той час терміни «поліцейська техніка», «наукова поліція» тощо, в яких теж доволі зрозуміло визначалася суть призначення криміналістичних знань [1].

Першими експертно-криміналістичними установами вважаються бюро ідентифікації, що створювалися при поліцейських префектурах ряду столичних міст Європи, а пізніше – поліцейські лабораторії. Так, дактилоскопічний метод ідентифікації людини у криміналістиці бере свій початок у 1896–1897 рр., коли він був введений у кримінально-розшукових закладах Аргентини, Британської Індії, Бразилії, Чилі, Німеччини та інших країн [2].

Вважається, що розвиток криміналістики та становлення криміналістичних експертиз належить у нашій державі Михайлу Салтевському – відомому українському правознавцю, доктору юридичних наук, професору, заслуженому діячу науки і техніки України, відміннику освіти України, полковнику внутрішньої служби у відставці, провідному фахівцю в галузі судової експертизи та криміналістики [3], який особливу увагу приділяв новітнім перспективним напрямкам досліджень криміналістичної техніки, судової експертизи, теорії доказів у кримінально-процесуальному та інформаційному праві, комп'ютерної інформації, актуальним проблемам інструментальної детекції вербальної інформації у судовій практиці та ін.

24.02.2022 року Указом Президента України у нашій державі було запроваджено правовий режим воєнного стану, у зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації [4]. Ведення на території України активних бойових дій безумовно здійснює негативний вплив на всі сфери суспільних відносин і експертна діяльність не є виключенням. Слід зазначити, що в перші тижні війни експертна діяльність в Україні майже не здійснювалась. Так, відповідно до наказу Міністерства юстиції України «Про деякі питання забезпечення судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану» було визначено деякі особливості здійснення судово-експертної діяльності в період воєнного стану [5]. Актуальною на сьогодні є створена в Україні у 2015 році, як новий вид експертиз – «військова», порядок проведення якої визначений у положеннях Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [6]. Відповідно до якої предметом

військової експертизи є встановлення військовим експертом фактів (суджень про факти) по визначених слідчим або судом питаннях щодо порядку роботи (дій або бездіяльності) органів військового управління (командирів та начальників) Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення сектору безпеки і оборони, які виконують згідно чинного законодавства покладені на них службові обов'язки (посадові інструкції) [6]. Пов'язаною з військовою експертизою є товарознавча експертиза військового майна, техніки та іншого озброєння. Крім того різновидом військової експертизи, що має особливе значення в умовах дії правового режиму воєнного стану є необхідність проведення судово-медичних експертиз. З перших днів війни в Україні, в період активної фази війни, постійно зростає кількість постраждалих та загиблих осіб, що і зумовлює необхідність проведення окремих різновидів судово-медичних досліджень. Їх можливо розподілити на такі три основні види: судово-медична експертиза трупів з метою встановлення причин та обставин його смерті; судово-медична експертиза ступеня тяжкості та характеру тілесних ушкоджень і судово-медична експертиза речових доказів біологічного характеру. Щодо судово-медичної експертизи трупів, то необхідно відмітити, що у березні 2022 р. було прийнято наказ «Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України» [7].

Отже, на сьогодні у такий буремний час, коли наша держава потерпає від військової агресії РФ, ми повинні розуміти, що переважна частина доказів, на підставі яких правосуддя визнає злочинця злочинцем, отримується шляхом проведення криміналістичних експертиз, і вони є необхідним компонентом у здійсненні належного судочинства в рамках кримінального провадження. Як ніколи ми потребуємо професійних експертів-криміналістів для розкриття вчинених злочинів, у тому числі й воєнних, удосконаленні засобів зберігання речових доказів, які вилучаються під час огляду місця події проведення криміналістичних досліджень для підвищення доказової бази при розкритті та розслідуванні злочинів з метою притягнення воєнних злочинців у майбутньому.

Література:

1. Ганс Гросс. URL: <https://www.ndekc.cv.ua/tvoretz-kryminalistyky/> (дата звернення 13.12.2023).

2. Молчанова В.П. Історія розвитку судової експертизи. *Молодий вчений*. 2019. Випуск 7. (71), С. 306–310. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-7-71-62>

3. Ключев О. М. До 100-річчя видатного вченого-криміналіста Михайла Васильовича Салтевського. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2017. Вип. 17. С. 420–426. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/303790.pdf> (дата звернення 15.12.2023).

4. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення 13.12.2023).

5. Про деякі питання забезпечення судово-експертної діяльності в умовах воєнного стану: наказ Міністерства юстиції України від 14.03.2022 № 1138/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0326-22#Text> (дата звернення 13.12.2023).

6. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (зі змінами та допов.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text> (дата звернення 13.12.2023).

7. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України: наказ МВС України, МОЗ України, Офіс Генерального прокурора від 09.03.2022. № 177/450/46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-22#n7> (дата звернення 13.12.2023).